

**Харченко О. М.\***

## **ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МІЖСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ «ВИКЛАДАЧ – СТУДЕНТ»**

*Процес здобуття освіти у вищій школі – явище складне, багато-гранне, динамічне. Його специфіка зумовлюється передусім розшире-ним спілкуванням. За його допомогою здійснюється взаємовплив двох рівноправних суб'єктів – викладача й студента. Ця стаття розкриває питання комунікативного процесу на рівні «викладач – студент», що є актуальними для вищої школи.*

Аналізуючи досвід педагогічної діяльності представників педагогічної школи, варто сказати, що викладачеві недостатньо знань основ наук і методики навчально-виховної роботи. Незаперечним є той факт, що всі знання й практичні вміння викладача можуть передаватися студентам лише завдяки живому й безпосередньому спілкуванню з ними. Для багатьох викладачів очевидна істина: студенти нерідко переносять ставлення до викладача на предмет, який він викладає. На цих стосунках вибудовується складна й об'ємна піраміда навчання й виховання, через них відбувається проникнення педагога в душевний світ студентів, щоб виробити в них первинні навички співорців власної особистості. Саме ці взаємини, їх мистецькі, моральні, психологічні, технологічні складники не завжди усвідомлюють педагоги як засіб удосконалення власної педагогічної діяльності.

Комунікативні здібності й уміння – це вміння спілкуватися, обмінюватися інформацією і на цій підставі встановлення педагогічно доцільних відносин і учасниками педагогічного процесу. До основних засобів спілкування – слово, мова, міміка і жести, іноді залучаються різні наочні прилади, технічні засоби.

До основних компонентів комунікативного процесу відносять:

- сприйняття і розуміння іншої людини, але разом з тим і вміння «подавати себе», самовиражатися;
- уміння наближувати свою точку зору і співрозмовника, настрої;
- уміння керувати спілкуванням, вносити в нього потрібні корективи.

Педагогічне спілкування містить у собі завдання і засоби взаємодії зі студентами, прийоми самоаналізу.

Виділяють такі етапи спілкування:

- орієнтація в ситуації спілкування;
- прояв ініціативи або комунікативна атака;
- самоконтроль у спілкуванні;
- здійснення спілкування, аналіз його результатів.

Ці вміння також є важливими психологічними показниками професійної компетентності педагога:

---

\* Харченко О. М.

## ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

- інтерес до особистості того, кого навчають;
- однакове співробітництво з усіма студентами;
- педагогічний такт;
- товариськість;
- знання гуманістичних норм своєї професії і дотримання їх [2].

Важливою складовою педагогічної майстерності викладача є його мовлення. Це інструмент професійної діяльності педагога, за допомогою якого можна розв'язати різні педагогічні завдання: зробити складну тему заняття цікавою, а процес її вивчення – привабливим; створити щиру атмосферу спілкування в аудиторії, установити контакт, досягти взаємопорозуміння зі студентами; сформувані в них відчуття емоційної захищеності, уселити в них віру в себе.

Вимоги до комунікативних якостей мовлення викладача зумовлені насамперед функціями, які воно виконує в педагогічній діяльності. Головні з них:

- а) комунікативна – встановлення й регуляція взаємин між викладачем та студентами;
- б) психологічна – створення умов для забезпечення психологічної свободи студента, прояву індивідуальної своєрідності його особистості;
- в) пізнавальна – забезпечення повноцінного сприймання навчальної інформації студентами, формування в них особистісного, емоційного ставлення до знань;
- г) організаційна – забезпечення раціональної організації навчально-практичної діяльності студентів [1].

Багато викладачів найважливішою вважають пізнавальну функцію педагогічного мовлення – забезпечення повноцінного сприймання навчальної інформації студентами. Відомо, що є пряма залежність між комунікативними особливостями мовлення викладача і характером пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення нового матеріалу. Мовлення викладача може допомогти зробити цю діяльність цікавою для студента, а може ускладнити сприймання, поставити студента в позицію пасивного спостерігача на занятті.

На жаль, у масовій викладацькій практиці – не завжди можна зустріти викладача, який володіє відповідною технікою спілкування. Ми можемо спостерігати заняття, на яких мовлення викладача перенасичене штампами, сухими фразами з підручника; воно не спрямоване на студентів, не звернене до їхнього розуму, серця, а в кращому випадку орієнтує на засвоєння мінімуму навчальної інформації. Знання студентів залишаються формальними. Невиразне мовлення викладача, невідповідність його невербальної поведінки (міміки, пантоміміки, поз) змістові того, про що він говорить, не сприяють активізації навчального слухання студентів. У таких випадках – викладач не створив умов для того, щоб студенти змогли осмислити знання як особисту цінність. Викладач не спонукав їх

## ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

до роздумів над почутим, не збудив емоційних переживань, почуттів, які супроводжували б процес пізнання нового. Студенти отримали нову інформацію, але ці знання лишилися в їхній свідомості лише як сума абстрактних понять, не пов'язаних з їхнім реальним буттям, інтересами, хоча зазначимо, що формально викладач свою функцію виконав, виклавши студентам програмний матеріал.

На ефективність пізнавальної діяльності студентів впливає також їх самопочуття на занятті, психолого-емоційний стан. Студенти, які відчують себе впевнено, спокійно, розкуто, активніші в пізнанні, мають більше можливостей для творчої діяльності. Тому зрозуміла думка сучасних вчених про те, як важливо створити на занятті кожному умови для успіху. У розв'язанні цих завдань величезне значення має мовлення викладача, стиль його комунікативної поведінки. Якщо вона будується на засадах коректності, поваги до студента, розуміння його індивідуальності, то краще забезпечується його розвиток, тому що він відчуває себе особистістю, в його діяльності зацікавлені викладачі, інші студенти.

Протилежний ефект виникає тоді, коли мовлення викладача перенасичене наказами, заборонами, що супроводжується інтонаціями незадоволення, роздратованості «вчительські» вирази зі словами «помовчіть», «перестаньте», «сидіть тихо», «припиніть», «закрийте роти». Не надає натхнення студентам і звичка деяких викладачів перебувати відповіді оціночними репліками негативного характеру «Ви, як завжди, нічого не робите», «І куди тільки дивляться ваші батьки?», «Вам цього не зрозуміти» тощо. На перший погляд ці безвинні викладацькі вислови дисциплінарного характеру мають на меті застерегти студентів від непродуманих дій. Однак таке сприйняття мовлення викладача помилкове. Воно призводить не тільки до руйнування відносин між викладачем та студентом, а й до зниження пізнавальної активності студентів, а інколи й інтересу до навчання взагалі. Нерідко студенти, знаючи особливості такої мовленнєвої поведінки викладача, уже ніяк не реагують на зауваження навіть тоді, коли вони доцільні.

У спілкуванні педагог мусить обов'язково збагачувати студентів інтелектуально, морально, естетично. Аналіз навчально-виховних дій талановитих викладачів показує, чим яскравіші, різноманітніші переживання педагога на лекції, семінарському чи практичному занятті, тим більше він самоутверджується в свідомості студента. Робота педагога – завжди творчість. Поза естетичним почуттям вона немислима. Тому розвиток почуттєвої сфери педагога, формування його естетичного досвіду – найважливіший із складників його педагогічної майстерності. Залежно від ставлення педагог обирає найзручніші для нього способи організації діяльності студентів: або він захоплює власним прикладом, або вміло радиться з приводу справи, або ж наказує зробити. Стиль керівництва,

## ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

як і ставлення, є складником загального стилю спілкування викладача. Демонстрація дружнього ставлення – запорука успішної взаємодії. Цей стиль базується на особистісному позитивному сприйнятті студентами викладача, який виявляє приязнь, повагу до них. Це позитивний стиль спілкування, проте в перспективі його розвитку слід мати творчий союз на підставі захоплення справою. Окремі педагоги неправильно інтерпретують стиль дружби і перетворюють дружні стосунки на панібратські, що негативно впливає на весь навчально-виховний процес.

Інколи молоді викладачі, не вмючи встановити дружніх стосунків на ґрунті самовіддачі, вдаються до обмеження спілкування формальними взаєминами й обирають стиль спілкування-дистанція. У цих педагогів в цілому може бути позитивне ставлення, але організація діяльності ближча до авторитарного стилю, що знижує загальний творчий рівень спільної зі студентами роботи. Спілкування-дистанція є певною мірою перехідним етапом до такого негативного стилю, як спілкування-залякування. Вдаються до нього також ті молоді педагоги, котрі не в змозі організувати спільну діяльність, адже для цього потрібні професійні навички. В особистісно-груповому педагогічному спілкуванні, з одного боку, виступає педагог, а з іншого – студентська група. У психологічній структурі особистісного групового спілкування можна виокремити кілька етапів.

### 1. Підготовка педагога до спілкування.

Педагог мусить спланувати процес і зміст спілкування з урахуванням цілей і змісту заняття. При цьому заздалегідь обирається емоційний настрій на майбутнє заняття.

### 2. Вступ до педагогічного контакту і початковий момент взаємодії з групою.

На цьому етапі з'ясовується можливість реалізації задуманого плану спілкування. Увійшовши до аудиторії, варто звернути увагу присутніх на щось незвичайне.

### 3. Організація й управління спілкуванням у ході проведення заняття (лекції, семінару).

Викладач здійснює задуману систему комунікацій, підбирає і реалізує адекватні ситуації, способи спілкування й передачі інформації, підтримує контакт з аудиторією. Спілкування на соціально-психологічному рівні визначає міжособистісні і групові стосунки педагога зі студентами. Тут мистецтво спілкування тісно переплітається з технологією навчання, організацією роботи студентів. Однак не слід забувати, що в будь-якій педагогічній технології головним є студент. Тому при реалізації тієї чи іншої технології, підкорюючи поведінку студентів, не слід забувати про індивідуальні особливості особистості студентів [3].

Отже, серйозним кроком до системного оновлення вищої освіти повинні стати посилення уваги до особистісного зростання викладачів навчального закладу, щоб усі ключові педагогічні позиції у вузі зайняли педагоги-гуманісти, природно,

## ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

змістовні, яскраві особистості, які самореалізуються і саморозвиваються, здатні пред'явити студентам свою глибоку повагу до них, до культури, захоплення своєю професійною справою, а також бути цікавими вченими, які проводять актуальні дослідження, здатні бути прикладом для своїх вихованців, зорієнтованими на глибоке гуманістичне спілкування, прояв симпатії до них. Саме тому не тільки для науки, але насамперед для здійснення якісної освіти варто орієнтуватися на особистісну спрямованість, особисту зрілість педагога як важливу професійну підготовку до викладання у вищій школі, наявність у нього відповідних комунікативних умінь та навичок.

### Література:

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнева комунікація: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 181с.
2. Агеев В. С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. – М., 1990. – 215 с.
3. Алешина Ю. Е. Консультативная беседа: введение в практическую социальную психологию. – М., 1996. – 144 с.

**Щур О. А.\***

### **РЕАЛІЗАЦІЯ НАСТУПНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВНОСТІ МІЖ ДОШКІЛЬНОЮ ТА ПОЧАТКОВОЮ ЛАНКОЮ В УМОВАХ НВК**

*Для забезпечення системи безперервного навчання і виховання досягнення високої якості освіти дуже важливо створити сприятливі умови для переходу дитини від однієї освітньої ланки до іншої. У статті висвітлена робота щодо реалізації принципів наступності й перспективності між дошкільною та початковою ланками освіти.*

Реалізація принципу безперервності освіти має починатися із забезпечення наступності між першими її сходами – дошкільною і початковою ланками. Забезпечення наступності та взаємодії між дошкільною та початковою освітою утворює простір для реалізації в педагогічному процесі дошкільного навчального закладу та початкової школи єдиної, динамічної та перспективної системи, спрямованої на розвиток, виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів. Саме тому сучасні тенденції розвитку дошкільної і початкової ланок освіти мають багато спільного, зокрема передбачають орієнтацію на особливості дитини, створення сприятливих умов для формування в неї належної спрямованості, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до тих, хто їх оточує, конструктивних мотивів поведінки, нахилів, потреб, характеру, пізнавальних інтересів, психічних процесів тощо.

У Базовому компоненті дошкільної освіти та Державному стандарті початкової загальної освіти визнається пріоритетність компетентнісного підходу до розв'язання основних завдань

---

\* © Щур О. А.